

Quan els infants eduquen els adults

Xavier Baró i Queralt (Universitat Internacional de Catalunya)

Encarnació Martorell i Salvador Domènech, *La Nena del No a la Guerra: dietari, cròniques escolars i redaccions de classe*. Barcelona, Dstoria edicions, 2019, 283 p.

Deia Ciceró, amb un punt d'auto-satisfacció notable, que la història era mestra de la vida. Dos mil anys després, Miquel Batllori, amb saçacitat intel·ligent, afirmava que era exactament el contrari: la vida és la mestra de la història. I certament els fets ens demostren, tossudament, que el jesuïta barceloní tenia tota la raó. La lectura, intensa, dolorosa i estremidora dels textos d'Encarnació Martorell i Gil sacseja el lector amb una força irrefrenable, evidenciant que la vida, l'experiència viscuda és la veritable mestra dels qui volen conèixer el passat, no només com a mer gaudi erudit, sinó com a eina transformadora del present i de l'esdevenidor.

Ja fa més d'una dècada d'ençà de la primera edició del text del dietari d'Encarnació Martorell. *Amb ulls de nena* se'ns presenta ara, de bell nou, augmentat amb la prosa de *nous* textos de la seva etapa escolar, fruit de la ploma de «la nena del No a la Guerra». No és, doncs, una reedició d'un llibre ja publicat, sinó el fruit de l'esforç de compilar i presentar un bon feix de materials inèdits, que agombolen el dietari de Martorell. «La nena del No a la Guerra» és una definició genial per demostrar que el passat s'interrelaciona amb el present. D'ençà de l'esclat de la guerra civil espanyola, quantes vegades s'ha clamat contra les

querres? Quantes querres s'han dut a terme? Quantes querres sequeixen assolant el nostre planeta? Siqui com sigui, ara tenim la immensa sort de disposar també de les cròniques escolars i de les redaccions de classe d'Encarnació Martorell. És, sens dubte, un motiu de celebració i de gaudi. En un moment en què els adults ens entestem a reproduir els errors del passat, desacreditant, doncs, la màxima ciceroniana, les pàgines que ens ha deixat Martorell són més vives que mai, i esdevenen un veritable avís per a navegants en aquests compassos incerts dels inicis del tercer mil·lenni.

L'obra s'inicia amb un pròleg curós a càrrec de Queralt Solé, on es remarca que els relats de Martorell «són esquitxos de vida de moments molt difícils que el pas del temps no ha fet variar-ne el record, com passa amb la memòria» (p. 17). Seguidament, Salvador Domènech, veritable hereu del llegat viu de Martorell, introdueix el contingut d'aquest volum miscel·lani. Els lectors tenim la sort de beneficiar-nos del fruit d'una amistat forjada al llarg dels anys, que ens és regalada de manera gratuïta i generosa. Domènech destaca, entre d'altres, «la profunda maduresa de la persona que els va escriure en relació amb l'edat que tenia: una nena de dotze a catorze anys» (p. 26). Sens dubte, aquest és un

dels fets més corprenedors que nequiten al lector de l'obra. Com pot ésser possible que una nena que està abandonant l'etapa de la infància puqui tenir una capacitat de reflexió i d'empatia tan contundents?

Situats ja en el dietari, el millor que podem fer és aconsellar vivament al lector que es capbussi de cop en la prosa de la joveníssima Martorell. El procés d'immersió durà al lector vers un viatge dur, aspre, però també amb guspies de tendresa, empatia (en definitiva, d'humanitat) senzillament aclaparadores. Després d'haver llegit unes poques pàgines, hom se sent directament interpel·lat pel judici d'una nena que ha de fer front a unes circumstàncies vivencials duríssimes, i que no dubta en criticar l'absurditat malèvola dels qui han dut el país a un enfrontament armat. Heus ací com hom evidencia que és l'infant qui educa a l'adult. Aquesta lliçó ètica no pot deixar indiferent a ningú. Sobta la maduresa de qui va escriure el text, on se'ns mostren les grandeses i misèries humanes per igual. La gent viu un procés de veritable animalització per aconseguir menjar (i a gairebé tot se li pot dir «menjar» en temps de misèria), però alhora és capaç de mostrar una capacitat d'empatia i generositat d'una dignitat corprenedora. Martorell, amb una dotzena d'anys, ens mostra un mirall en el qual mirar-nos. A voltes la imatge ens agradarà, i a voltes (les narracions dels bombardeigs, per exemple) ens esgarriarà. Però mai, mai ens deixarà indiferents. Podem demanar més a un text?

El dietari ocupa bona part del volum (de la pàgina 31 a la 205). Cal destacar les notes a càrrec de Domènec, que ajuden a comprendre millor un text del que ens separen ja més de

vuit dècades. Posteriorment s'inclouen una sèrie de dades complementàries (p. 207-238) que ens ajuden a conèixer una mica més l'entorn en el qual visqué la nostra autora la seva primera joventut, escapçada de cop pels fets dramàtics d'allò que durant dècades es definí oficialment com el «Glorioso Alzamiento Nacional», que donà peu a la «Guerra de Liberación». Sens dubte, curioses maneres de definir un cop d'estat violent i l'esclat d'una guerra per part d'aquells que no van acceptar el fracàs del seu cop militar. La irrupció de l'extrema dreta en el context actual hauria de fer-nos pensar a tots sobre el món que estem construint, que serà el que deixarem als nostres fills. L'espectre de l'odi i la intolerància, que podia semblar més o menys superat, ens evidencia que potser les coses no s'han fet tan bé com molts pensaven o, el que és pitjor, com molts volien fer creure.

Tornem, però, al llibre. Se'ns inclouen, com hem dit abans, les cròniques escolars (p. 239-254) i les redaccions de classe (p. 255-274), on ens torna a cridar l'atenció la fina sensibilitat de l'autora dels textos. D'altra banda, s'evidencia l'indiscutible nivell acadèmic i pedagògic del projecte educatiu de la Generalitat republicana, que també fou escapçat violentament a partir del 1939. Per últim, el text inclou una breu reflexió («Refugiats», p. 275-278) en la qual s'exhorta el lector a reflexionar sobre l'actualitat d'aquells que no vol ningú, els qui fugen de les guerres i la misèria, els refugiats. Aquest fragment, entre d'altres, és el que dona una major actualitat a uns textos escrits el segle passat. Ni s'han acabat les guerres, ni han desaparegut els refugiats del planeta, ans el contrari. Finalment, s'inclouen dos breus epílegs a càrrec

de l'autora, que amb senzillesa presenta els seus textos per ajudar el lector a reflexionar «sobre el tema de la pau, dels refugiats i del compromís amb el país que entre tots volem millorar». Però res més lluny d'un to moralista o inquisitorial: «qui sóc jo per donar consells» (p. 282).

En qualsevol cas, cal regradar a l'Encarnació Martorell i a Salvador Domènech el regal immens que han fet a la cultura del nostre país amb l'edició tan curiosa d'aquest llibre, que es complementa amb vint pàgines de fotografies, imprescindibles per visualitzar (i contemplar) a una veu viva del nostre passat més traumàtic i funest. Ara, sense ànim d'imposar més obligacions als autors, cal esperar que pugui veure la llum la guia didàctica que tan de bé faria en el nostre entorn educatiu. Dels textos de Martorell, presentats per la saviesa i saber fer d'en Salvador Domènech se'n aprèn molt. En dona gustosa fe el qui escriu aquestes ratlles.